

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 67

15 Յուլիս 1896

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

Պատը Արի Ճատտեփի Թիւ 20

1896

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

- 1 Ոչ Աստուած ոչ Տէր.
- 2 Երկրաբանական.
- 3 Ակնարկ մը Ս. Իգնատիոսի քղրոց վրայ.
- 4 Վարդապետութիւն ԺԲ. Առաքելոց —Ս.Վ.Ն
- 5 Աստղաբաշխական.

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Կ Ի Ս Ս Մ Ս Ե Ս Յ

ԵՐԵՎԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԹԻՒ 7

15 Յուլիս 1896

Ոչ Աստուած ոչ Տէր

Ամբարտաւանն ըսաւ. Ոչ Աստուած ոչ Տէր. Ազատ ու
խոհական խօսք. Որպէս զի տէր չղտնուի իր վրայ՝ հարկ է որ
Աստուած գոյութիւն չունենայ. վասն զի տիրոջ մը իշխանու-
թիւնն յինքնէնէ չըսիր, այլ զերազանց իշխողէ մը, որով եւ եթ
պատուոյ եւ մեծարանաց արժանի:

Երբ իշխանութեան գաղափարն՝ որով եւ վերագունի խոր-
հուրդն չքացունել կը ջանայ, անպատճառ սկզբնական իշխո-
ղին դէմ կը դնի. Սկզբնական իշխանութիւնն Աստուած է.
ուստի զԱստուած չքացուցած իշխանութեան գաղափարն
եղծանել անհնար է. Այլ զի զԱստուած պարզապէս մխտնէ՝
վերջապէս ակամայ խոստովանութիւն մ'է նորա գոյութեանն,
ուստի ներկայ նոր դրութիւն մը որպէս զի այս խնդրով զաւ-
ղելու չտրպուի՝ Աստուծոյ գոյութեան կարելի ըլլալն անգամ
կը մերժէ:

Իայց ինչպէս Աստուծոյ գոյութեան հնար է ուղիղ չաւորով
կամ նիւթապէս փորձը դնել. Սնհնար է. իմաստասիրական
ցուցմամբ միայն կրնանք. տիեզերաց իմաստուն կարդն, տիե-
զերական հաւատքն, տեսիլք, յայտնութիւնք, մարդկային իմա-
ցականութիւնն, եւայլն, հաստատուն պատճառներ են, այլ ոչ
երական փորձ մը. պարզ խօսքով:

Բանի մը փորձը կամ հաստատութիւնը ցոյց տալու հա-
մար առաջին կարեւորն է յիմ կայանալն ըսել եւ կամ սահմա-
նել. Այլ պիտի պատասխանեն՝ թէ զԱստուած սահմանել չէ

հնար, Աստուած անպէս մարդէս աղատ է՝ որ եւ ոչ իսկ զնա կատարելապէս ըմբռնել կարող եմք, ինչպէս մարդկային արաբածն կարենայ զԱստուած սահմանել:

Այլ Աստուծոյ կատարեալ սահմանն եթէ բացարձակ անհնար է տալ, անկատար սահմանն նորա զոյրութեան փորձն չեղծաներ, եւ մարդկային իմացականութեան Աստուածութեան յատուկէն միայն մի քանի ցոյց տալ կարողացած որպիսութիւնքն՝ հետեւորդ փորձին հաստատութեանը չեն վնասեր: Ինչ փոյթ մնացեալ անծանօթ որպիսութիւնքն, վասն զի այս փորձին հաստատութիւնը են անոնք եւս: Աստուածութեան յատկանիշք անպէս համասեւ եւ անպէս անբաժանելի են՝ զի մասնական փորձն իսկոյն ընդհանուր եւ բացարձակ կը զառնայ:

Ջանայ թող մարդկային միտքն զԱստուած սահմանել, ոչ թէ Աստուած՝ այլ նոյն իսկ Աստուածութիւնն, Աստուծոյ զաղափարն, ամենէն ընդարձակ մտք: Ամենէն պարզ զաղափարիւ պիտի ըսէ. Աստուած գերազոյնն է ամենուն: Ի նմա է ՚ի հարկէ ամենուն վրայ գերամբարձ ամենակալ զօրութիւնն, որով ամեն բան ՚ի բոլին՝ կ'ուղղէ ու կը տիրապետէ: Ինչ փոյթ եթէ մարդ զԱստուած կատարեալ կերպով չըմբռնէ եւ սահմանել կարող չըլլայ. բաւ է որ Աստուածութեան էական յատկութեանց մի քանին իմանայ եւ բացայայտէ:

Այս ըսելով կը տեսնեմք որ Աստուծոյ էութեան կարելի ըլլալն մերժել՝ նոյն է տիեզերաց անհուն տարածութեան մէջ ոչ բարձրագոյն բան մը կայ եւ ոչ կրնայ ըլլալ ըսելու հետ: Այն ատեն կը հետեւի՝ որ եթէ այդ աշխարհաց անհունութեան մէջ եւ ոչ մի ինչ բարձրագոյն է եւ տիրապետող՝ ՚ի հարկէ տիեզերքն միակ բարձրագոյն եւ տիրապետող զօրութիւնն՝ Աստուածութեան կամ Աստուծոյ զաղափարին ճշմարիտ ներկայացուցիչ ցուցումն ըլլայ:

Որով Աստուծոյ զաղափարն մերժել հնար չէ, քանի որ տիեզերքն չէ հնար ուրանալ. ահա քայլ մի տալին:

Այլ զտիեզերքն Աստուած չգտնանա՞ծ՝ ոչտք է քննել՝ թէ այդ աշխարհաց անհունութիւնն ուր ոչ մարդկային ուժը եւ ոչ միտք անգամ կը թափանցեն, Աստուածութեան յատկութիւնքն ունի՞ կամ կրնա՞յ ունենալ: Խնդրուած փորձն է այդ:

Աստուածութիւնն իբրեւ ամեն բանի գերազոյն՝ միակ պէտք է ըլլայ. վասն զի ամեն բանի գերազոյն երկու կամ շատ հաւասարազօր եւ անջատ էակներ ըմբռնել չէ օրէն, արդ

անհնար չէ՝ որ տիեզերք իր անհամար աշխարհներովն հանդերձ մի անհատ կազմէ։

Աստուածութիւնն իրր գերազոյն ամեն բանէ՝ յաւիտենական պէտք է ըլլայ, վասն զի եթէ վերջ ունենայ՝ գերազոյն ըլլալէ կը դադրի։ Արդ ոչ ոք կրնայ ըսիլ՝ թէ տիեզերք յաւիտենական չեն։ վասն զի նիւթոյ փոփոխութեան ձեւն ինչ որ ալ ըլլայ՝ վիճակի տարբերութիւն է եւ ոչ եղծումն։

Վերջապէս Աստուածութիւնն իրրեւ իրական եւ բացարձակ գերազոյն՝ անսահման պէտք է որ ըլլայ, ապա թէ ոչ այլուր կարելի է խնդրել, եւ այս գերազոյն վարչութեան եղծումն է։ Արդ տիեզերքն որչափ ալ ընդարձակ ըսենք՝ սակայն անսահման կրնամք կարծել։ Ոչ, վասն զի նիւթական տիեզերաց յատկանիւնն նոյն է նիւթոյն հետ, այսինքն՝ միջոցի մէջ սահմանափակ տարածութեամբ կալ։

Եթէ տիեզերք նիւթ են՝ անսահման չեն, որով չէ եւ չէ կարող Աստուած ըլլալ։

Կրնայ առարկուիլ՝ եթէ մարդ երկրիս եւ արեւուն նիւթոյն ինչ ըլլան զիտէ, այլ բուն իսկ նիւթոյն ի սկզբան ինչն եւ անսահմանին հետ համեմատաբարն կ'անդիտանայ, Իրաւ է այս, այլ ջնջին խօսք։

Ենթադրենք թէ միջոցի մէջ թափառական երթեւեկող անթիւ աշխարհներու բիւրաւորքն՝ օդոց մէջ տարուբերօղ բուրման հատիկէն աւելի մանր են անսահմանին առջեւ, եթերի վերջին հիւլէէն պզտիկ, այլ ինչ արդիւնք։ Քանի որ տիեզերաց կազմին պարզ ողի չէ՝ տիեզերք նիւթ են սահմանաւոր, այս բաւական է Աստուած եւ անսահման չըլլալն ու չկարենալն քարոզելու։

Գուցէ թէ առողջ կարծուած մտքեր հնարին կարկատել՝ թէ Աստուծոյ զոյութիւնն մերժելով որ եւ է կրօնից պաշտօնահար Աստուածն հասկընան, այլ այդ կարկտուքն մէկ դիհ ձգելով տիեզերաց ահաւոր կազմածին վրայ ամենակալ ձեռք մը կը զաւանին այգալիտիք։ Եւ ինչ իրաւամբ այդ Աջին պաշտօն եւ սպաս չհարկանել, անկարօտ է, այո՛, այլ քանի որ գերազոյնն եւ տէրն է՝ ինչո՞ւ հարկ եղած յարգանքն զլանամ գէթ զիս դոճացունելու եւ անձամբ անձին յաղուրդ տալու համար։ Թէ այդ յարգութիւնէն ազատ մնալու համար ուրանամ եւ մերժեմ գերազունին եւ տիրոջ Աստուծոյ գաղափարն։ Այլ թող ճանչնանն ու ընդունին տիեզերաց գերազոյն ճարտարա-

սկսան իրրիւ բացարձակ գերամբարձ էութիւն՝ սպայմանաւ որ սլաշածո տանելու չընադատուին:

Տեսանք նախ՝ բացարձակ գերազուհին կարելի ըլլալն. երկրորդ՝ տիեզերքս այդ էութիւնն չէ, վասն զի հարկ եղած յատկանիշքն չունի. արդ միթէ 'ի հարկէ հետեւած չէ՞ իրական եւ կատարեալ փորձն՝ թէ նիւթական տիեզերքէ դուրս յաւիտենական ամենազօր եւ անսահման գերազոյնն էութիւն ունի. այս է Աստուածութիւնն:

Ուստի եթէ այս խօսքերէս յետոյ զԱստուած մերժել ուզեն՝ պէտք է որ անսահմանն ալ մերժեն. որով եւ սամանափակ տիեզերքն աստուածացունեն:

Ուրիշ առարկութիւն մ'ալ եւ աւարտենք. եթէ անսահմանն Աստուած զսահմանափակ տիեզերքն կը պարունակէ՝ տիեզերքն 'ի հարկէ Աստուած է. վասն զի Աստուած անբաժանելի է, եւ տիեզերք Աստուծոյ մի մասն ըլլալով՝ նոյն յատկութիւնն ունենալու է հաւասարապէս:

Անուղղակի կերպով զԱստուած ուրանալ է այս. վասն զի կ'ըսէ՝ եթէ Աստուած ամենն է՝ ապա ամենն Աստուած է:

Իրաւամբ. սրպէս զի նիւթական տիեզերքն Աստուած ըլլայ՝ պէտք է որ սահմանաւորն անսահմանանայ: Եթէ այս չըլլայ՝ տիեզերք թէպէտ եւ յԱստուած՝ այլ ոչ ընաւ Աստուած: Այլ ինչ է ուրիշն. — Ստեղծուած կամ անստեղծ, տիեզերք ըսուածը բան մ'է՞ զոր մարդ չատ անկատար գիտութեամբ կը ճանչնայ կամ կը տգիտանայ. բայց ինչ որ ալ է՝ է, Աստուած չէ: Ըստ իւրաքանչիւրին կամայ կամ քմայ կրնայ նկատուիլ իբր հոսանք՝ բոլր՝ խորհուրդ Աստուծոյ, որ եւ է կերպով Աստուծոյ գերազոյն գորութեանն արդիւնք. վերջապէս ինչ որ կ'ուզէք, բայց ոչ Աստուած. վասն զի Աստուծոյ տեղ փոխանակել չէ կարօղ եւ ոչ իսկ չփոթել, քանի որ սահմանաւորն անսահման չէ:

Չզննին 'ի դուր տահմանաւորին եւ անտահմանին այս զտեսազանութենէն եւ միանդամայն միութենէն փաստեր կարկառակ Աստուծոյ եւ նիւթոյ մէջ խորամխելու. նիւթական դրժմը ցոյց տալն դիւրին է: Մարդ այդ միութեանն եւ զանազանութեանն օրինակ չէ: Մարմինն նիւթ՝ տիեզերաց մասն է, միջնդեա իր խորհուրդն իր միտքն եւ հոգին՝ ոչ նիւթ, բայց եթէ աստուածային հոգւոյն եւ խորհրդոյն ցոլացումն եւ նոյն իսկ այս թէպէտ եւ անսահմանին անկատար ծանօթութիւնն՝

զոր 'ի տիեզերաց եւ սահմանափակ նիւթէն չէր կրնար ստանալ՝ իր եւ Աստուածութեան մէջ եղած անանջրպետ յարաբերութեան մեծ փորձն է ու ցոյց: Այս սահմանաւորին եւ անսահմանին յարաբերութիւնն՝ որուն օրինակն է մարդ, իր սահմանափակ տիեզերաց վրայ ունեցած գերազանցութեանն նշան եւ հաստատութիւն է:

Այո՛, այս մեր մարդկային մտաց անըմբռնելի է. այլ ուրանալ հնար չէ զայդ:

Եւ արդ այսու այդ պահանջուած իրական եւ անհակառակելի փորձն՝ ոչ միայն միոյ եւ յաւիտենական եւ անսահման Աստուծոյ էութեանն՝ արուեստաւ, այլ եւ յայտնի տեսնուեցաւ որ սահմանաւոր տիեզերքէն դուրս է եւ առանց չփոթկուելու հնարաւորութեան:

Ո՛վ կրնայ Աստուծոյ էութիւնն խոստովանելով հանդերձ ուրանալ 'ի նմա իշխանութեան սկզբունքն, ուստի ո՛ւր է այդ ամբարտաւան զրոյցին հիմն՝ Ոչ Աստուած ոչ Տէր:

Այդ իմաստունք որ մեղմիւ խրամատելով ժողովրդեան պարզ սրտերուն մէջ յանդգնաբար իրենց այս յուսակտուր պաշտօնաբնիկն կը նետեն՝ զիտանն որ այդու ուրանալ կարծածնին կը քարոզեն: Վասն զի եթէ տէր չկայ՝ ո՛ր իշխանութեամբ կը քարոզեն իբր ճշմարիտ այդ անհիմն զրոյցն: Եթէ տէր չկայ՝ եւ ոչ իսկ իրենք տէր են, թող ուրեմն իրենք հաւաստեն իւրինց խեղճ սկզբունքն, ապա թէ ոչ՝ մի՛ զառանցանք:

Երկրաբանական

ՔԱՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿՆ

Մինչ երկրագոյնոս երկաթուղւոյ ցանցով սկսաւ պատիւ, մինչ լեռներն ու ժայռեր ձեղքուելով՝ երկրիս ալուցն սկսաւ տեսնուիլ, երկրաբանական ուսմունք հետաքրքրուած նորանոր փորձերու հետամտելով սկսաւ զարգանալ:

Այդ զննութեանց արդեամբ այլեւայլ դեանի խաւերու մէջ

ջրերէ մշտեալ խճաքարեր զտնուեցան, դաշտախաղներ զանա-
զան ձևերով, որուն պատճառը մի միայն բնական չէր կրնար
ըլլալ: Մասաւոր արարածի մը ձևքը կը տեսնուէր յայդմ:

Առաջին զիւարդ զաղղիացի Պ. Boucher de Perthes-ի յա-
ջողութիւնն էր, որուն 'ի սկզբան շատ հակառակեցան. այլ
յաջորդաբար ուրիշ զիւարդ աւելնալով՝ նախնական ճարտարա-
գործութեան գոյութիւնն հաստատեցին, միակ նիւթոյ վրայ,
այդ է գալախաղն. որով այդ մարդիկ իրենց պէտք համարած
գործին եւ զէնքն կը հնարէին: Հնախօսական զիտութեան առ-
ջիւ նոր ասպարէզ մը բացուեցաւ, որուն մէջ նետուեցան շա-
տերն: Գալախաղի գործիներուն ժամանակն կոչուեցաւ Քարի
դար կամ ժամանակ. իսկ այդ դարուն ուսումնասիրութիւնն
նախապատմական քննախօսութիւն, ծուռ բառիւ. վասն զի
մարդկային պատմութիւնն՝ գէթ իր մեծագոյն ճիւղերունը՝ իր
սկիզբէն Ս. Գրոց ձեռամբ ծանօթ ըլլալով մեզ, նախապատմա-
կան ժամանակ չենք կարօղ ընդունիլ պատմութեան մէջ: Աս-
կայն մասնակի կերպով կրնանք գործածել այդ բառն՝ այն եր-
կրներու համար՝ որոնց պատմութիւնը գրեալ չէր մինչեւ
այն ժամանակ. եւ ըստ այսմ՝ իբր օրինակ առնելով Գաղղիա
եւ Անգլիա՝ նախապատմական ժամանակնին մեղի շատ մօտ է.
մինչդեռ Եփպոսս եւ Ասորեստան իրենց տարեգիրքն շատ շատ
կանուխ ունէին:

Ազատախօհք զիտութեամբ սրբազան յայտնութեան զի-
մաղրելու անձկաւ այս նոր ուսումնասիրութեանց անհէջն վա-
ռեցան. եւ մինչդեռ բանակրօնք Ս. Գրոց խօսքն խանդարելով
յայտնութիւնն եղծանել կը ճգնէին, առնք երկրաբանութեան
նոր փորձերովն Գրոց աշխարհաստեղծութեան պատմութիւնն
եւ մարդկային ազգի միոյ նախածնողաց զաւակ ըլլալն կ'ու-
ղէին ցնդել յօդս: Որով անճոռնի խորհրդով հաստատել կամ
հաւատնել փորձեցին՝ թէ մարդ երկար ժամանակաց ազգեցու-
թեամբ յանրան կենդանութենէ սերելով յեղաշրջած է 'ի մարդ
բանական:

Այլ այս գրութեան զարհուրելի ժպրհութիւնն, ճրի դա-
տառտանն, եւ հետզհետէ նորանոր զիւարդն, վառուած ողբներն
կասեցուցին: Մինչեւ այսօր եղածն ու տեսնուածն Ս. Գրոց
սահմանէն չանցնիր:

Երկրադնախ կաղմութեան եւ բնական յեղաշրջմանց ու-
սումն զեկուցին մեզ երկրի վերջնական փոփոխութեանց ժա-

մանակակից քաղաքակրթութեան գոյութիւնն. ուստի խնդրովն
չզբաղած՝ երկրաբանական համառօտ ակնարկ մը ձգել կարեւոր է:

Երկրաբանական լեզուաւ մեր գնդին կրած մեծամեծ շըր-
ջանքն չորս թուական անուններով կ'որոշուին. Եւրասիական,
Երկրորդ, Երրորդ, չորրորդ. Ներկայ վիճակիս կամ չըջանիս
հասնելէն առաջ՝ Երկիրս այս չորս շրջանէն անցած է ըստ զի-
տութեան:

Նախնական ժամանակ. — Երկիրս հրահալ վիճակէն մեղ-
միւ կը ցրտանայ եւ առաջին պատեանն կը ձեւանայ. այս հը-
րային ժայռն է. յորում ոչ բուսական եւ ոչ կենդանական հետք:

Երկրորդ ժամանակ. — Առաջին պատեանին վրայ մթնո-
լորտային ջրոց չողին խափնալով ընդարձակ ծովեր կը կազմէ.
որուն ձգած դիրան կը կազմէ կրաքարային ժայռն. Ահազին
խորութեամբ եւ կանոնաւոր հատիւ թանձրացած այս խաւն՝
զարաւոր ժամանակն ցոյց կուտայ, յորում բուսական եւ կեն-
դանական մարմինք տարրական կազմութեամբ կ'երեւին. որոնց
տեսակն այսօր դրեթէ 'ի սպառ անհետացած, բրածոյից մէջ
կը գտնուին: Եթէ կրաքարային այս խաւին զիրքն երկրաբա-
նական յեղաշրջմանց պատճառաւ այլայլած չ'ըլլար երկրաբանին
գործն յաջող էր, այլ ներքին ջերմութեան ազդեցութեամբ
պտրակալով ու գոգանալով ժայռերու նիստն չլիթած է:

Հրաբուխք. — Երկրաբանութեան չորս գարերուն կամ
ժամանակներուն մէջ պատահած յեղաշրջմանց պատճառն այս-
պէս կը բացատրուի:

Նախ ահազին ալիքներու նման զուգահեռական ծալքեր կը
ձեւանան. ամենէն խոր ակօսածեւին մէջէն ջուրը կ'ըսկօի
թափանցել մինչեւ ներքին հրահալ նիւթն. Հոն հասնելով ջուրը
կը շողիանայ եւ ահաւոր ճնշմամբ վերի պատեանը կը մղէ եւ
պտրտացունելով կը պտտառէ. հրահալ նիւթը կը թափի դուրս:

Երրորդ դար. — Այս փոփոխութեամբ երկիրս երեսը նոր
երեւոյթ կ'ընդունայ. Յամաքը կը բարձրանայ, ծովերը կը խոր-
նան. Բուսական եւ կենդանական կեանքն կը զարգանայ յոյժ.
մեծամեծ սանաւորք կ'երեւին, անտառներ կը ծածկեն առ
հասարակ դեպքն:

(Շարայարեյի)

Ակնարկ մը

Ս. ԻԳՆԱՏԻՈՍԻ ԹԴԹՈՅ ՎՐԱՅ

(Շարայարութիւն)

Վերին տողերուն մէջ (ըստ յն.՝ Ոջ ըստ սովորութեան՝ այլ ըստ բնութեան խօսքն՝ նոյն խօսքն ինչպէս քրիստոսն աղաւաղեալ է՝ ou katà khrisin, alla katà physin, որոյ վերջին բառն ստանունն Իգնատիոսէ մը փոխուած է ինչպէս ktisin, որով կ'ըլլայ՝ Ոջ ըստ սովորութեան՝ այլ ըստ ստացականիւն։ Վասիսս կը մեկնէ՝ թէ Տրալլիացւոց հաւատքն եւ հաստատութիւնն ոչ թէ իրենց հանապազորդ բարեպաշտ սովորութիւնէն այնչափ՝ որչափ նոյն խօսքն անկան սրտի բարութիւնէն կը յայտնուէր։ Հայերէնն բոլորովին նորօրինակ խնդիր մը կը յուղէ։ Ոջ ընդունանքեամբ այլ մտառոյ, իմաստութեամբ, եւ սակայն եթէ թարգմանի հաւատարմութիւնն չպահանջուի՝ ամենէն գեղեցիկ զրոյցն այս է։

«Եւ այնպէս ցնծացեալ ընդ կրօնէս ինչպէս կ'ապանախի՝ որ ինչպէս Յիսուս, որ եւ զամենայն ժողովք ձեր նովաւ տեսի»։ յոյնն զարձեռալ կը տարբերի. «Եւ այնպէս խնդակեց եղև ընդ իս ընդ կ'ապանախ ինչպէս Յիսուս Քրիստոս՝ զի զամենայն զաւրմութիւն ձեր ինչպէս տեսանել ինչ»։ Եւ այսպէս կը շարունակէ յոյնն. եւ ընկալեալ (հ.՝ ծանուցեալ, սոյն պարբերութեան մէջ երեք անգամ նոյն բառն կրկնուած) որ ըստ Աստուծոյ զբարեկամութիւնն ձեր, (բարեկամութիւն՝ այսինքն բարի կամք ունենալ, հայն կ'ըսէ՝ բարեք միտք) խնդացի, (հայն ըստ բարեկամութեան գուցէ փառասիրեցալ ըսած էր, զորոյ զաւաճեալ յոյժը չըմբռնելով իմաստն՝ փոխած են ինչպէս ներդրածական, եւ սովորական յաւելուածն յարած, փառասիրեցի զՏէրն իմ Յիսուս Քրիստոս), գտեալ զմեզ՝ որչափ եւ ուսայս՝ յիցնել նմանօրէն Աստուծոյ. Անհնարին է հայերէնին խօսքն ինչպէս յուղէն. զի այնպէս գտայք նմանօրէն Աստուծոյ՝ որպէս եւ ուսայք։

«Զի յորժամ հնազանդիք Եպիսկոպոսի՝ իբրեւ Յիսուսի Քրիստոսի, երեսիք ինչ՝ եթէ ոչ ինչ մարմնի կայք, այլ ինչ (Տէր

չիք 'ի յն.) Յիսուս Քրիստոս որ մեռաւ վասն մեր. զի հաւատացեալ մեր 'ի մահ անդր նորա, գերծջիք 'ի մահուանէ. վերջի տողերուս հայերէնն է. Եւ յորժամ հաւատայք զծնունդ նորա եւ զմահն՝ աղատեալ էք 'ի մահուանէ: Յայսնի է որ ծնունդ բառն լուսանցքէն մտած է. զեղեցիկ խորհող մը՝ եւ խղճահար միանգամայն անշուշտ, Ս. Վկայիս խօսքն պակասաւոր տեսնելով՝ մահէն առաջ ծնունդն ալ սպրդեր է տողին մէջ. չէ խորհեր բանիբունն՝ թէ մեռնողն ուէտք է ծնած ըլլայ:

«Բարւոք է ձեզ չգործել ինչ առանց եպիսկոպոսի, որպէս եւ առնէքդ իսկ. Հնազանդ լերուք եւ Քահանայից, իրբեւ Առաքելոց Քրիստոսի Յիսուսի (զարմանք, աստէն հայերէնն չունի Յիսուսի, մինչ չափէն աւելի առատն է այլուր, զարձեալ ըստ սովորականին կը պակսի յաջորդ իմաստն) յուսոյ մերոյ, յորում կեցեալք՝ զտանիցիմք»: Տպագիրն այս վերջի երեք բառերն կ'ընէ՝ զի գտանիցիկն կեանք մեր նորօք: «Պատշաճ է եւ Սարկաւազաց՝ որ են խորհրդակիցք Յիսուսի Քրիստոսի յամենայնի հաճոյ լինել ամենեցուն»: Բռն յունականին զիրատար եւ եւ բառական թարգմանութիւնն է՝ Պատշաճ է եւ Պաշտօնէից խորհրդոց Յիսուսի Քրիստոսի յամենայնի հաճոյ լինել ամենեցուն: Իսկ հայերէն Տպագիրն բոլորովին կը փոխէ յաւելմամբն. Պատշաճ է եւ Սարկաւազաց հնազանդիլ, որ են խորհրդակիցք Յիսուսի Քրիստոսի, եւ յամենայնի հաճոյ լինիմ Աստուծոյ եւ մարդկան:

Գեղեցիկ կը վկայէ Ս. Նահատակն՝ թէ Սարկաւազունք նիւթական կերակրոյ եւ ըմպելեաց պաշտօնեայ չեն. եւ այդու անոնց հաստատութեան նպատակն կը պարզէ. «Զի ոչ եթէ կերակրոց եւ ըմպելեաց են սպասաւորք, (վերջին բառս ըստ յն. է diakonos), այլ եկեղեցւոյ Աստուծոյ մատակարարք, (վերջինս կը պակսի 'ի Տպ.) Եւ վասն այնորիկ պարտ է նոցա զգուշանալ 'ի մեղաց (յն. ոմիք) իրբեւ 'ի հրոյ»:

«Ամենայն ոք ամաչեացէ 'ի Սարկաւազաց՝ իրբեւ Յիսուսէ Քրիստոսէ, եւ յեպիսկոպոսէ երբեւ յորդւոյ Հօր, եւ 'ի Քահանայից իրբեւ 'ի խորհրդակցաց Աստուծոյ եւ 'ի կարգակցաց առաքելոցն. վասն զի բաց յայտցանէ ոչ անուանի եկեղեցի: Սոյն բացատրութիւնքն կը տեսնեմք նա եւ Ս. Պողիկարպոսի առ Փիլիպպեցիս թղթոյն մէջ: Իբրեւ յորդւոյ Հօր բացատրութեան մէջ՝ յունական օրինակաց ոմանք որդի բառն չունին. կ'երևի թէ հայ թարգմանչին օրինակն ալ այսպէս էր, զի չիք

այդ բառ . 'ի Տպ. կը տեսնեմք յաւելուածիւ մը՝ եւ յեպիսկոպոսէ իբրեւ 'ի Հօրէ Աստուծոյ ամաչելոյ :

«Զորդ զիտեմ զի եւ զուք այսպէս ունիք : Զի ընկալայ զկերպարանս սիրոյ ձերոյ եւ ունիմ ընդ իս ինքն յապիսկոպոս ձեր, (կերպարան ըստ յունին է exemplarion — օրինակ), որոյ գնացք (յն. katastima. հայերէնն ունի յաջողութիւն) մեծ աշակերտութիւն է, եւ հեղութիւնն՝ զօրութիւնն : Աշակերտութիւն զրուած է աստ ըստ յունականին mathiteia, զոր կրնամք նա եւ ըստ իմաստին վարդապետութիւն կարգալ. վասն զի բուն իմաստն է ուսուցումն, այսինքն՝ որոյ զնացք օրինակ բարեաց : «Որով համարեմ՝ զի թէ եւ որ անատուածքն են պատկառին», տպագիրն կը կցէ ծայրն՝ 'ի նոցանէ, որ չիք 'ի յունին, եւ հաւատակ է զողջեա իմաստին. ուղղապէս է կարգալ 'ի նմանէ : «Սիրելով . . . խառնակ է բոլորովին այս տողերուս յունարէնն, զոր Սալմասիոս եւ այլք կ'ուզէին, այլ հանգուցին տեղ կնճիւ մը կտպելով. ամենէն լաւն եւ ուղիւն թուի մեզ մերոյս Թարգմանչին ըսածն. «Նս վասն զի սիրեմ զձեզ, խնայեմ 'ի ձեզ զրեւ հօգրապէս եւ վառաւորիւ : Այլ եւ ոչ եւմ բաւական իրեւ. զԱռաքեալ հրամայել ձեզ, վասն զի այր մի դատապարտեալ եմ» : Աքանչելի պարզութեամբ զրուած են այս տողերն. միայն՝ եւ վառաւորել կ'ըսէ Տպագիրն ներգործականակերպ, եթէ ուղիւ է՝ գեթ կրաւորակերպ հասկընալու է :

«Բազում ինչ խորհիմ յատուածայինս, (յն. յԱստուած, զուցէ թէ հայերէնն է՝ յԱստուած եւ, որ վրիպակաւ եղեր է ածական), այլ սահմանեմ զանձն իմ՝ զի մի պարծելով կորնչիցիմ : Այժմ պարտ է ինձ առաւել երկնչել եւ ոչ լսել այնոցիկ որք չաղումն զիս» : Հայերէնն կ'ըսէ, եւ ոչ նայել յայնոսիկ որք կարծինն ապաքինել զիս : Յաջորդ գեղեցիկն կը պակսի 'ի Տպագրին. «Զի որք զինէն խօսին՝ զանէն զիս» :

«Արդարեւ սիրեմ չարչարել, ('ի Տպագրին արդարեւս եղած է արդ), բայց ոչ զիտեմ թէ արժանի իցեմ. զի նախանձ ոչ բազմաց երեւի, բայց ընդ իս մարտ ունի, արդ բարեոք է խոնարհութիւն, որով լուծանի իշխան տշխարհիո այսորիկ» : Արդարեւ վսեմ է այս. Նախանձ (վկայութեան) ոչ բազմաց երեւի, բայց ընդ իս մարտ ունի. ներքին կոխ կը կրէ Ս. Վկայս, կ'ուզէ, վկայութեան սիրով վառուած է, նախանձ ունի յայդ, այլ ոսոխն հպարտութեան մարտիւ կը զինի իրեն գէմ. առ այդ հեղութիւնն կ'առնու վաճանս : Նախանձ ոչ բազմաց երեւի,

այլ ընդ իս մարտ ունի. դուցէ թէ տակէց աւելի վճռաբար եւ վստահ քաղցրութեամբ կարենար ոք արտասանել այս տողս. եւ ոչ ոք. եւ գիտցիր զի ամենայն հաւատարմութեամբ յեղուած է:

«Կարօղ եւմ զրել ձեզ գլարձրագոյնան եւ զերկնայինան», յն. կ'ըսէ. Ո՞չ իցեմ կարօղ զերկնայինսն գրել. «բայց երկնչեմ՝ զի մի՛ դուցէ ազայք զոյով զրկումն ինչ լինիցի ձեզ»: Տպա- գիրն Տղայ բառն մոռցեր է: Եւ ներեցեք ինձ, զի մի՛ գուցէ ոչ զօրելով իմանայ՝ հեղձամղձուկ լինիջիք»: Այս տողերն ալ տղայ բառին հետ փախեր են. սակայն ապահով կրնամք ըլլալ այդպէս ըլլալուն: Միջանկեալ խօսք մը գողցես թուին այս տողք, հարկ է յայնժամ յունականին ձեռագիրքն ալ բազդատել, եւ կամ ընտրելագոյն եւս տգաղիր մ'ունենալ ընաղրին 'ի ձեռին. առ այս կրնայ մեծապէս նպաստել նաեւ հայերէն զրչագրաց քննութիւնն: — Եթէ յաջորդ տողերն կը անանուք 'ի Տպա- գրին՝ սակայն պակասելու չափ ազաւազեալ վիճակի մէջ:

Հյ. «Գլխեմ յանձնէ իմմէ եւ զգուշանամ, ոչ վտան զի կապեալ եմ: Եւ բաւական եմ գիտել զերկնութորսն եւ զգաւառս հրեշտակաց, եւ զիշխանութիւնս եւ զպետութիւնս, եւ զերեւելիս եւ զաներեւոյթս: Եւ վտան այնորիկ եղէ՝ աշակերտ, այլ զի յոյժ պակասեալ եմ 'ի նմանութենէն Աստուծոյ»:

Յն. «Զի թէպէտ եւ կապեալ՝ բաւական եմ զերկնաւորս եւ զգաւառս հրեշտակաց եւ զկազմութիւնս իշխանութեանց եւ զերեւելիս եւ զաներեւոյթս (գիտել, իմանալ, այս բայ չիք 'ի յունին, հայերենին նմանելու մասք զրինք. իսկ առանց այսր պէտք էր փոխանակ հայցականաց գնել նախգրիւ արական, այսպէս. Թեպետ եւ բաւական եմ յերկնաւորս եւ 'ի . . . կ'ենթագրուի բայն), բայց եւ այսու իսկ չեմ աշակերտ, զի բազում ինչ պակասէ մեզ, զի մի՛ թողցուք յԱստուծոյ»:

(Շարայարեի)

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ԺԲ. ԱՌԱՔԵԼՈՑ

Շարունակութիւն անցեալ բուհն

Բ

Աբերկիոսի Դամբանագրին վրայ ծանօթութիւնք եւ
բնութիւնք

Առաջին տողին առաջին բառն՝ ընտրեալ, պէտք է հաս-
կընալ՝ ըստ հաւատոյ քրիստոնէութեան. ինչպէս 'ի Մատթ.
ԻԲ, 14. սակաւք եւն ընտրեալք. Ա. Պետր. Բ, 9. Դուք ազգ
եք ընտիր. Ուստի Երողութիւն քաղաք ընտրեալ կը կոչի, Վասն
'ի Քրիստոս հաւատոյն. եւ իրաւամբ, զի Փառելոյ այդ կող-
մանք պայծառացած էին հաւատով, որոյ նշանակ է նաեւ զե-
րեղմանադրաց արձանագիրն. Ա. Իգնատիոս առ Եկեղեցիս
զրեւով ընտրեալս կը կոչէ. Տաղանադրիւս սոյն խօսքն ամբողջ
քաղաքին է, որով յայտնի է զի ողջոյն քաղաքն 'ի Քրիստոս
հաւատացեալ էր:

Աւելի կարեւոր է երկրորդ տողին քննութիւնն. Բիւզան-
դական ամեն ձևադիրք 'ի ժամանակի բառն ունին. մեք լա-
ւագոյն կը համարեմք վոթմանակել այդ բառն յայտնի լիցի կամ
եքեւեցի բառիւ. զի նոյն բառն կը կարգամք Աղեքսանդրու
տապանին վրայ. Զղիտեմք թէ բիւզանդեայց այդ արձանագիրն
օրինակած ժամանակ թնչ վիճակի մէջ էր քարն. բայց կարելի
է թէ յԱստուծոյ յայտնեալ մահուան ժամանակէն հետեւցու-
ցած ըլլան. զի ժամանակ բառն՝ ինչպէս եւ 'ի մեզ ցարդ ժա-
մանակն էր եւայլն բացատրութիւնք, Աստուծոյ կամքն եւ ո-
րոշած ատենն ցոյց կուտան. Յիսուս մեռաւ 'ի ժականակի կ'ըսէ
Առաքեալն. Հոսմ, Ե, 6. եւ այլուր Բանին Աստուծոյ մարդե-
ղութեան վրայ խօսելով՝ նոյնպէս ժամանակն կը զործածէ,
աստուածային տեսչութեան որոշումն յայտնելու համար. Այլ

այս ըստ բիւզանդական գրչաց մտաց. իսկ Աղեքսանդրու վէմն այլապէս կ'իմացունէ մեզ Աբերկիոսի տապանադրին իմաստն: Աբերկիոս՝ այդ արձանադրաւ՝ զոր Երզ կը կոչեմք, կ'ուզէ յայտնել իւր տապանն, որպէս զի հաւատացեալք տեսնելով իւրեն համար աղօթեն: Յառաջ բերեմք աստ 19 տողն.

Որ իմանայն՝ աղօթս վասն Աբերկիոսի արասցէ, ժողովն ամենայն: Ոչ միայն առանձնականաց՝ զիւր տապանն տեսողաց աղօթքն կը խնդրէ այդու Աբերկիոս, այլ եւ ամենայն հաւատացելոց որք 'ի խորհուրդ պաշտման ժողովիւն, այսինքն՝ 'ի ժամ Ս. Գոհութեան, 'ի Յիշեայսն: Ննջեցելոց համար կատարուած յիշեայից ակնարկ կարելի է համարել Աղեքսանդրի հետեւեալն ալ.

Խաղաղութիւն լնդ անցաւորս եւ ընդ յիշատակողս զմեզ: Իսկ եթէ ըստ ձեռագրաց ոմանց Աղօթս արա որոշեալ հրամայականն ընդունիմք, պէտք է յայնժամ կարդալ Որ իմանադ՝ աղօթս վասն Աբերկիոսի արա: Իսկ յաջորդ ժողովն ամենայն խօսքն՝ որ է Եկեղեցին ամենայն, հայցական բայիւ զեղչումն է. այսինքն՝ անձկամ գի ամենայն Եկեղեցին աղօթս արասցէ. որով քաջ կ'իմացուի գի յայտնի լիցի գրայցին ոյմն: Առաջին կրկին ցողք յունական կրկնաչափ ասղերէ կազմուած լինելով եւ յաջորդքն ոչ աֆայէս, իրաւամբ կառկած առւած է Բողանդեանց. ասկ Գործք Սրբոց հտ. Թ, հոկտ. էջ 491, Թ, 17. ուր կը տեսնեմք.

Թե Սրբոյն Աբերկիոսի իցէ գրեալ գիւրն տապանագիր՝ որպէս վկայեն Գործք, չեն բաւական հաւանեցուցանել զիս: Թէ այս եւ թէ այլ պատճառներով՝ ստոյգ է ըստ մեզ՝ թէ այս տապանագիր Ս. Աբերկիոսի գործն չէ. եւ Աղեքսանդրի կոթողն՝ արձանադրին քան 216 կամ 215 տւելի հին ըլլալն կը յայտնէ, եւ զէթ մեծաւ մասամբ՝ քան զԱբերկիոսինն իսկ հնաւորն: Երեքէն մինչեւ վեց տողերն՝ ակնարկ են գտցես Յովհաննու Ժ զլսոյն Քաջ Հովնիկն առակին, յորում Ոչխարաց առջեւէն կ'ընթանայ ինքն, զամենքն կը ճանչնայ, յանուանէ կը կոչէ, եւ նոքա իր ձայնն կը ճանչնան, օտարին ետեւէն չեն երթար, եւ ինչպէս Հովնիկն Քաջի Հայր ճանաչէ զՈրդին նոյնպէս եւ Որդին զՀայր եւ զԻւր ոչխարս. Ժ, 11 — 15: Սոյն արձանադրիւ մէջ՝ անտրատ Հովնիկն աշակերտն՝ կենաց ճշմարիտ վարդապետութեամբ մարդած է, կամ 'ի դիրս հաւատոց.

այս է արօտն՝ յորում արածե գօտս խաշանց. զիաէ գօտս յողնակի, այսինքն համօրէն Եկեղեցիքն: Կ'ըսէ թէ Յիսուս զիւր աշակերտս կը ճանաչէ, Հովիւն զխաչինս, եւ առ այդ բանաստեղծօրէն կ'ըսէ. Այս ունի լիս եւ գամենայն տեսանէ. այսինքն՝ աջք լիք՝ ամենայնի խորամուխք, ամենայն ուրեք թափանցօղք: Վեցերորդ տողն՝ ոմանք բացատրեցին ՚ի գիրս կեցաց՝ ՚ի գիտութիւն կենաց: Որոյ ամենուն իմաստն կրնայ զուգիւ կէտի մը վրայ. այսպէս Հովիւն ըստ իւր պատուիրանաց զԱբերկիոս ՚ի կեանս հաւատոց կը մարդէ եւ կ'առաքէ ՚ի Հոռօմ: Այսպէս եւ Պաւղոս ՚ի Յիսուսէ վարդապետեալ՝ կ'երթայ յԵրուսաղէմ:

Երգոյ 7 տողն Արձանադրին վրայ՝ կը տեսնեմք basilia, զոր չեմք կրնար բիւզանդական ձեռագրաց համեմատ փոխել. զի անոնց մէջ կը կարգամք զԱրքայունի եւ զԱրքայութիւն, որ վրիպակ է: Ինչպէս ըսինք ՚ի վերոյ Արձանադրին ունի basilica բառն, եթէ վերջի գիրն իսկ պակսէր՝ կրնայինք յաջօրդ տողին basilis բառին հետ բաղդատելով՝ լրացունել առանց տարակուսի basilica, որ է Արքայ, Յայնք basilévs կը կոչէին նաեւ լատակապետքն, աստի եւ Հռովմայեցիք սովորեցան կոչել զինքն նախալն: Այսպէս եւ Ա. Տիմոթէոս Բ, 2. Ա. Պետր. Բ, 17, Ուստի ով ոք եւ իցէ Արձանադրիս հողինակն՝ ՚ի Հոռօմ դնացած է տեսնելու զինքնակալն եւ զԴիսոյն եւ զԺողովուրդն. ինչպէս յայտնի է 7 — 9: Ոսկեկօշիկ խօսքով իմանալու հմք օղից խրացքն, որով ոտից վրայ կը պնդէին զկօշիկս զխոյք եւ բամբուռնք. ինչպէս թանգարանաց մէջ ցարդ ՚ի վկայ կեցած են արձանք, Արդ կը հարցունեմք. արդեօք յիրաւի՞ Արքայի եւ Դիսոյի եւ Ժողովրդեան վրայ է աստ այս խօսքն. կնքաւ պայծառութեան ինչ է արդեօք. Ժողովրդեան աստիճանաւորաց մատանիքն: Կը խորհիմք, այլ չեմք համոզուիլ. զի Հովիւն՝ որոյ աչք լիք են եւ խորամուխք ուր ուրեք եւ իցէ՝ որ Հովիւն է հօտից եւ Վարդապետ, ինչո՞ւ այս Գրիչն ՚ի Հոռօմ կը զրկէ. զայս տեսնելու համար: Ուստի կ'ըսեմք մեք. Հոռօմն՝ Հայրապետն է. Հօտն՝ Հոռօմայ Եկեղեցին: Այժմ այսչափ:

Աստէն լաւ կը համարիմք ըսել՝ զի Արքայ բառն (Basilévs) յինքեան կը պարփակէ Կարուղիկոս կամ Ընդհանրական բառն. զոր նախ տալին անգամ Ս. Իգնատիոս առ Զմիւռնիացիս Ը, 2 թղթոյն մէջ զօրժածած է. Ուր Երեւեսցի Եպիսկոպոսն՝ ան-

դէն իցէ եւ բազմութիւնն (հաւատացեալք), որպէս ուր Քրիստոս է Յիսուս՝ անդէն եւ եկեղեցի ԿԱԹՈՒԴՈՒՆԷ՝ Պարզ է՝ զի եկեղեցի մարմին է Քրիստոսի, եւ եպիսկոպոս տեսանլի զըլուս Մարմնոյն, եւ Քրիստոս՝ աներեւոյթ։ Զմիւռնիացւոց եկեղեցւոյն զրաժ թուղթն, յորում Ս. Պողոկարպոսի վկայութիւնն կը կարդամք, ուղղեալ է առ Կարնոլիկէ եկեղեցիս։ Անդ. Ը, 1. ԺԶ, 2. ԺԹ, 2. որ է՝ Ընդմանրական այլ մի ՚ի Քրիստոս Յիսուս. զի մի մարմին է։ Ուստի զՀռոմայ Հայրապետն Արքայ (Basileos) կոչելով Արձանադրիս՝ զողջես աւելի ինչ կ'ուզէ ծանուցանել. ինչպէս Տերտուղիանոս Յդ. Պարկեղտ. Ա. ԴԼ. կը կարդամք։ Այս բացատրութեան արմատն խլած են բիւզանդեան ձեռադիրք. իսկ Ս. Աբերկիոսի կոչեցեալ Տապանաքարին քանդակադիրն յայտնապէս ցոյց կուտայ մեզ զայդ, այդ H զրով, BasilHa (Արքայ) բառին. որոյ համար ըսինք ՚ի վերոյ՝ թէ կենսականն է։

Կնիքն ծառայութեան Հռոմայ ժողովրդեան՝ զոր կը կարդամք յարձանադրիս, հաւատոյ նշանն է, Ս. Խաչն. զոր ոչ միայն Առաքելոյն առ Հռոմ. Ա, 8. ԺԶ, 19 հատուածներէն կրնամք տեսնել, այլ մանաւանդ Ս. Իգնատիոսի առ Հռովմայեցիս թղթոյն ճակատագրէն, բաղդաաւելով իւր այլ թղթոց վերնադրաց հետ։ Թէ մեր Երզոյն այս հատուածն՝ եւ թէ Ս. Վրկային թղթոյն խօսքն դէմ առ դէմ կարգեմք աստ։

՚ի Հռոմ առաքեաց առ ՚ի զԱրքայն տեսանել
եւ զբաւրբիշն ոսկեհանդերձ, ոսկի կօշկաւ.
Ժողովուրդ տեսի անդէն կնքաւ պայծառութեան։

Իգնատիոս՝ որ եւ Աստուածագգեաց՝ ռոյրմութեամբ ՚ի մեծվայելչութեան բարձրելոյ Հօր եւ Յիսուսի Քրիստոսի միածնի նորա որդւոյ, եկեղեցւոյ սիրեցելոյ եւ լուսաւորելոյ կամօքն կամեցողին զամենայն՝ զի իցեն ՚ի սեր Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ. որ կայ (է՛ վերայ ասեալն եկեղեցեաց որ) ՚ի տեղուջ աշխարհին Հռովմայեցւոց, արժանւոյն Աստուծոյ, արժանւոյն պատւոյ, արժանւոյն երանութեան, արժանւոյն զովութեան, արժանւոյն բարձրութեան, սրբոյն եւ կացողին ՚ի սեր, Քրիստոսան-

ուան, Հայրակոչի, որոյ ողջոյն տամ յանուն Յիսուսի Քրիստոսի Հօր որդւոյ. ըստ մարմնոյ եւ հոգւոյ միացեալոց յամենայն պատուիրանս նորա, եւ շնորհիւ Աստուծոյ լցեալոց անանջատ, եւ մաքրեալոց յամենայն անխառնութեանց, մաղբի 'ի Տէր Յիսուս Քրիստոս Աստուած մեր՝ անխառն խնդալ:

Առ Հռովմայեցիս սոյն թղթոյն՝ զոր գրեց Ս. Վկայն որպէս զի հռովմէական Հաւատացեալք չարգելուն զինքն վկական մահուանէ, ժանեօք զազանաց ամփիթէատրոնին, վերհաղիին զլիաւոր խօսքն է սա.

Որ կայ ('ի վերայ ամենայն եկեղեցեաց որ) 'ի տեղւոջ աշխարհին հռովմայեցւոց:

Ըստ այսմ հռովմայեցւոց աշխարհին տեղին՝ է քաղաքն աշխարհակալ. որով եւ կայ բայն ըստ այդ ընթերցման՝ փակադին մէջնոյ՝ քան զայլս բարձրութիւնն կը նշանակէ:

Այս բարձրութեան արդիւնք է Բամբիչն կամ Դշխոյ կոչելն Հռովմէական Եկեղեցւոյ, ըստ Դամբանագրիս, ոսկեհանդերձ եւ ոսկիօդ. եւ Ժողովուրդն՝ Կնքաւ. պայծառութեան: Որով իբր Դշխոյ կը փայլէր, կացեալ 'ի սեր:

Սակայն հնար է թէ ոմանք խժրժեն զմեզ՝ կարծելով թէ ըստ մտաց յաւելուած մ'է այդ՝ կայ ('ի վերայ ամենայն եկեղեցեաց որ) 'ի տեղւոջ աշխարհին Հռովմայեցւոց խօսքին փակագծեալքն: Վերցունեմք այդ յաւելումն եւ կարգամք, նոյն չէ՞ միթէ իմաստն: Եթէ Հռովմէական Իշխանութեան մէջ զըստնուած Եկեղեցեաց նախագահն չէր, եւ ոչ իսկ Աշխարհաքաղաքին մերձակայ Եկեղեցեաց, զի այս թուղթ 107ին է:

Երգոյս 7 տողին մէջ՝ 'ի Հովուէն Հռովմ զրկուելն կը յիշէ. 'ի Հռոմ առաքեաց: Յիշեմք անտ Ս. Իգնատիոսի անմիջապէս յիշեալ ճակատագրէն յետոյ առաջին տողերն.

Զկնի աղօթս առնելոյ Աստուծոյ՝ հայցի տեսանել զմեր արժանաւոր երեսս, որպէս եւ բազում անգամ աղերս արկեալ ընդունելի լինել. զի կապեալ 'ի Յիսուս Քրիստոս յուսամ. . . : Նոյն իզմն զՀռոմ տեսնելու՝ ունէր նաեւ Պաւղոս. ինչպէս եւ Ս. Պողիկարսոսի համար կը վկայէ պատմութիւնն:

Իսկ 10, 11, 12 տողք Արձանագրին սլարդ են. բոլոր անցած տեղերն նոյն հաւատքն եւ նոյն միութիւնն կը տեսնէ:

Եւ ընդ ամենայն ուրեք ընկեր — Պաւղոսի լեալ ինն հաւատարիմ խօսքին՝ մէջ ընկեր բառին եւ հաւատարմին վերջի վանկերն սրակաւ են քարէն, զոր յրացուցինք:

Բիւզանդական զրչագիրք ամենքն համաձայն՝ Արեւելոսի 'ի Հոտլմայ զարձէն ետքն՝ յԱնտիօք եւ յայլ քաղաքս ամենայն՝ իրր՝ Վարդապետ ուղիղ վարդապետութեան եւ անսողիւտ հաւատոց քարոզ ընդունուին կը դրեն. եւ ապա այն Եկեղեցեաց կրած տաղնապն՝ յերեսաց Մարկիոնեան հերետիկոսաց, որոց իբր հրէշտակ օգնական կը հասնի Սուրբն Աստ ընկեր բառն յաւաքար ժողովն է. բոտ հնոյ Քրիստոնէութեան սովորութեան՝ հաւատացեալք զԵրիցունս քաղաքէն դուրս կ'ընդունէին եւ 'ի մուտս կ'ընկերանային նմա. ինչպէս ըրին Ս. Իդնատիօսի, հոտլմայեցի Եղբարք: Նոյնն կը տեսնեմք եւ Արեւելոսի վարուց մէջ:

Երկոտասան տողէն մինչեւ 16՝ Կալկիտեան զերեզմանաց նկարներու համար ոքանչելի փաստ կ'ունենամք: Եւ թէպէտ հարկ չկար բնաւ փոտտաբանելու այդ նկարքն՝ այլ զի այնչափ հեռաւոր երկիրներու յիշատակարանաց մէջ այսչափ սերտ կապակցութիւն կը տեսնեմք 'ի վարդապետութեան, արժանի է, նշանակեմք:

. Հաւատք յամենայնի առաջնորդէին,
Եւ մատուցին կերակուր յամենայն տեղիս գնուին աղբերաց,
Մեծ յոյժ, անարատ, կայեալ 'ի մաքուր կուսեն,
15. Եւ սա տայ բարեկամաց ուտել միշտ
Զուարթարար գինեաւ խառնելով մատուցանէ ընդ հացի:

Յամենայն բառերն՝ 11, 12, 13 տողերուն մէջ՝ միշտ տեղւոյ համար են եւ ոչ ժամանակի. ըստ յունինս Իմաստն է. Երգոյս զրիչն 'մզ որ է՝ ընդ ամենայն տեղիս գնացեալ 'հաւատքն դառ, որ գնուին' (զանապառելին) մեծ յոյժ՝ կը բաշխէր հաւատացելոց բարեկամաց, միշտ: Այդ Զուկն ոչ միայն անձախելի է, այլ եւ յինքեան անարատ, զոր մաքուր կոյսն բռնած է: Անարատ Զուկնն յԱղբերէ է. յատուածային աղբերէ, 'ի լրութենէ չնորաց, 'ի Ս. Հոգւոյն, Համ. Յովհ. Է, 37 — 39, Կրկին ակնարկ կուսիս, 'ի Ս. Աստուածամայրն եւ յԵկեղեցին:

Հաւատք մատակարարեն զԶուկն ընդ զուարթարար գինւոյ խառնելոյ եւ հացի: Պատարագի Ս. Խորհրդոյն նկարն է:

Եօթնեւտասներորդ տողին մէջ՝ Աբերկիոս չըսեր՝ թէ ինքն
գրած կամ շարագրած ըլլայ այս Տաղանագիրն, այլ ինքն՝ ար-
ձանագրել տուած։ Որով առաջին տողին արարի գալսն՝ ինչ-
պէս եւ Աղեքսանդրի վրին՝ ոչ թէ գրութեան համար է բաց-
արձակ իմաստով, այլ մասնական եւ մասամբ ալ շինութեան,
փորագրութեան. եւ այսու կը հաստատուի, զի քան զինքեանս
աւելի հին ժամանակի արձանագիր է այդ՝ եւ ինչպէս Ա-
նուն Աբերկիոս. . . խօսքն այդ հոռն մէջ մտցուած է՝ երրորդ
տողիւ, նոյն եւ 19 տողն։ Անշուշտ այս վերջինն անորոշ
կերպով մը՝ հնադոյն անունն թողլով՝ կրնամք կարծել թէ
ըլլայ՝

Որ իմանայն՝ աղօթս վասն ԻՄ արասցէ, ժողովն ամենայն։

Աղեքսանդրու վրին վրայ տեսանք՝ Խաղաղութիւն անցաւորաց
եւ որոց զյիշատակ մեր առնեն, այսինքն յազօթս. առանձինն
կամ 'ի Ժողովի Corpus Inscr. Graec. Թ. 9266, նոյն երկրէն
արձանագրութիւն մը կը կարգամք. Սանտրօքլ Փոխգլխոյ, Եւ-
մենիոյ եւ Ափիոն-Գարա-Հիսարի մեջ գրուի մը. որ այսպէս
կ'ողջունէ 'ի սկզբան.

Խաղաղութիւն անցաւորաց ամենեցուն յԱստուծոյ. ապա
կը յարէ Աբերկիոս Աղեքսանդրոսէ առ իւր որդիս արձանագիրն,
Զմիւռնիոյ վէմի մը վրայ, Թ. 9280 նմանապէս կը կարգամք.

Ողորմութիւն եւ Խաղաղութիւն ամենայն (անցաւորաց)։

Սակայն յայտնի է զի Աբերկիոս այսպէս չխօսիր, եւ ոչ
Աղեքսանդրու յիշատակողա ցկամ որոց յիշեն կամ յիշատակ
առնեն, եւայլն, խօսքն. որոյ ծայրն է գմեզ կամ մեր՝ (ըստ և-
ղանակին)՝ յոգնակի։

(Շարայարեյի)

Աստղաբաշխական

Արեւոյ խաւարումն եւ լուսադիտակ

(28 Յուլիս | 9 Օգոստոս 1896)

Տարւոյս օրացոյցներուն մէջ կը կարգանք. Օգոստոս 9 բուրական խաւարումն արեւու մասամբ իմն առնանելի 'ի Կ. Պոլիս, խաւարման սկիզբն ժամ 9, 43, մէջ՝ 10, 26, վերջ 11, 9. արեւու տրամագիծն ըլլալով 1՝ խաւարման չափն է 0,325: Իսկ 'ի Բարիզ անտեսանելի է. հիւսիսային բևեռին մօտերէն կրնայ դիտուիլ, 2 ժամ, 52 վայրկ., 8 բոպէ առաւօտուն (Բ. Ն.) մինչեւ 6 ժամ, 34 վայրկ., 7 բոպէ:

Աշխարհիս ամեն ծայրէն դիտականք՝ անտուկնին պատասա՝ բիւրաւոր գործիներով՝ պիտի գլմեն այն տեղերն ուսկից յաջողակի կարենան դիտել երեւոյթա:

Գիտականաց մեծ մաս մը՝ այսպէս կազմուպատրաստ դէպ 'ի ճարտն ճամբայ պիտի ելլէ. գաղղիական աստղաբաշխք իրենց կաշքն հոն հաստատած են: Պ. Deslandres՝ լուսադիտական աշխատութեամբ հռչակաւորն՝ կառավարութեան կողմէ կարգուած է յայդ:

Պ. Deslandres Բարիզի դիտարանին աստղաբաշխն է. եթէ վախաք ունինք այդ ճանապարհորդութեան վրայ տեղեկութիւն առնել՝ լսենք բարեկամ մը որ տեսնուած է հեաը այս նկատմամբ:

«Եթէ կ'ուզէք այս ասթիւ Դիտարանը սլտտիլ՝ երթանք այդ բաւիղին արուցներէն անցնելով մի առ մի չահեկան ծակ-ծուկն տեսնել. եւ այս 'ի հարկէ է՝ աստղաբաշխին սենեակն մանկու համար:

Մզենք երկաթ վանդակադուռն, տճապարենք լսիկ ու նախադաւիթն անցնինք, կոխենք չեմին վրայ. Ահա ընդարձակ անդատակ մը, խաւար չտեմարանի մը նման, կը վարանիս պահ մը. սէր դիմելու է զուրը դանկու համար, վասն զի աչք

մթաղնած են. կամարներն կ'արձաղանդեն, մեղմ կոխեն ալ օղուտ չունի. դետինը վտիտի է, այլ թանձրութեամբն չխափաներ:

Երթանք մինչեւ խորն, քիչ մը հեռուն լոյս կայ. դէպ յաջ դառնալով ահա սանդուղքն:

Ելլենք վեր առաջին յարկը եւ ճակտի կիսաբաց դռնէն մանենք ներս:

Նախասենեակ մը, լազմաթիւ սպակեւոր ծակերէ տջ կողմը խոլ մը անձանօթ զործիներ կ'երևին, խոլ ձախն ամռնազլի մեծմեծ հեռապէտ զործիներով լի. անցնինք, ուրիշ օր մը ասոնց. ելլենք դեղատես սլառչգամին վրայ, սլառիզէն մի քանի ոտք բարձր. Գաւթին կողմէն առաջին յարկին վրայ ենք. խոլ սլառիզին կողմէ՝ դեանայարկի:

Տես ձախ գիւղ Ծուղոլ մեծ հեռապէտն. աջդ՝ մեծ հասարակածայինն. այլ թող, զուրս ելլանք, չլմնար:

Արեւելեան աշտարակին կռնակը պզտիկ դռն մը կայ. առաջինն անցնինք, վասն զի երկու են. մանենք, Փոքրիկ հասարակեակ մը, չորս կողմը դռն կայ. աջ կողմի առաջինն սանդուղներու վրայ կը հանէ. խախտա են աստիճաններն, այլ անցքին նեղութիւնն կրնայ պաշտպանել եթէ սխալ քայլ տունենք, ելլենք:

Աղատ օդայ մէջ ենք, միջօրէական սրահներուն վրայ. Գեղեցիկ տեսարան, այլ օդն աննպաստ է, ցուրտ հով կը փչէ. Կոխենք երկաթէ սանդուղին վրայ, դիմենք նպատակին:

Ապակեւոր դուռը մղենք, միւսը զարնենք. հասած ենք: Բոլորովին խաւար է հոն, անդաստակէն չատ աւելի. փեղկերը դոց են. սենեկին խորը փոսփորական աղօտ լոյսեր կը թռչտին. աջէն ու ձախէն ելեկտրական ճայթիւնք անդադար. Շատ ապահով չէ մարդ. զոզզղաղով կ'երթանք առաջ, վախի մէջ ենք, չլլայ թէ սպակի մը՝ փայլուն զործի մը՝ ստուերին մէջ ուռալանհներու նման թափառող ըիւր մեքենայքն վար ձգենք յանկարծ. կը ստկանք չլլայ թէ բան մը կոտրենք. բայց տւելի եւս՝ չլլայ թէ ելեկտրիկ ինքնակաջ եկ մը հարուածէ յանսարառօնց:

Դիտարանին այս կորուսեալ անկեան մէջ առաջին մըտնօդն՝ լոյս կը զոչէ:

Խորէն պզտիկ զանակ մը բայուելով Պ. Deslandres սիրելի քաղցրութեամբն կը յառաջէ, փափաքնիւ հարցունելով թէ ինչ է:

Ռամբին տաղարաչի բսկով հինցած մաշած կորած մարդ մը կ'ուզէ տեսնել, երկայն ճերմակ մօրտք եւ քանի մը թեղ մազ զուեւը, եթէ քիչ մ'ալ տեւէ՝ օրացոյցներէ ոմանց սառչին էջին վրայ տեսնուած կնդդաւոր անճամբին պիտի պատկերեն:

Պ. Deslandres այս պատկերին չմանիր: Երկասորդ է. վառվառն աչք, ընչացք եւ մազք թուխ, եռանդնալից սիրտ:

Տեսնենք թէ զիստական ուղեւ որով թեանս վարիչն լինչ կը հաղորդէ մեզ այդ մասամբ:

Մայիսի մէջ ճամբայ պիտի ելլեն զէպ 'ի Յետո, Յարսնի անմիջապէս հիւսիսի ամենէն մեծ կղզին: Ժամանակն ուշ է, պէտք է շուտ ճամբայ ելլել: Երեւոյթին մեծ քննութիւնն լուսաղէան պիտի կտտարէ:

Ամեն ոք զիսէ՝ որ արեւուն խաւարման պատճառը՝ լուսնին երկրիս եւ արեգական մէջ դալն է. որով միշտ լուսնի ծննդեան կը հանդիպի:

Այլ այն որ ամենուն ծանօթ չէ՝ այս է, 'ի բաց թողլով խաւարման հաշիւներն՝ որ շատ կը խտորեն մեր խօսքը, թէ առ լինչ այսչափ ծանրադնի ու հեռաւոր ճանապարհորդութիւնք խաւարումն զիտեւեւ համար: Ղիւրին է հասկնալ պատճառը: Արեւու բոլորական խաւարումն ամեն տեղէ չաւանուիր. եւ նոյն իսկ երկրիս վրայ ամեն տարի չպատահիր: Վերջին տասը տարիներուն մէջ՝ վեց անգամ միայն հանդիպեցաւ:

Գալ տարի (1897) բոլորական խաւարումն չկայ. 1898 ին եւ 1900 ին պիտի տեսնենք. առջնոյն կեդրոնատեղին է ձեռնաստան, երկրորդին՝ Սպանիա:

Ժէ դարուն մէջ 'ի Բարիդ անգամ մը բոլորական խաւարումն տեսնուած է, 1654 ին. ԺԸ դարուն՝ միայն 1724 ին: Այս դարուս մէջ եղած չէ եւ պիտի չըլլայ:

Այս խաւարմանց տեղաւորութիւնն չէ զիստականքն հետաքրքրող, այլ նոյն իսկ երեւոյթն, բոլորական խաւարման առնն ցոյց առած բոլորովին յատուկ կերպարանքն կը զրդէ աստղարաչիքն:

Վասն զի երբ լուսինն արեւու սոջեւէն կանցնի եւ կը ծածկէ սկաւառակն ամբողջովմբ, զիտողները զիշերտան նըման մութ կը պատէ, վասն զի յանկարծական եղեւութիւն մ'է. այլ նոյն բանն չէ բոլորովին:

Վասն զի թէպէտ եւ սառեւրին կանաճեւն զիտողին չորս զինն եւ աւելի հեռուն կը պատէ, սակայն հորիզոնին վրայ եւ

ղող միջնորդրան ամբողջովիմը չկրնար պատել: Իր չուրջն ընդարձակ մաս մը միջնորդարի՝ արեւէն ուղղակի լոյս կ'ընդունի եւ բոլորական խաւարման միջոցնա՞մ միջոցին վրայ կը զարձունէ: որով փոխանակ կատարեալ խաւարի՝ վերջալոյս կ'ունենանք: Ամենալուսաւոր աստեղք եւ մեծագոյն մոլորակներն կ'երեւին, օդոյ բարեխառնութիւնն իսկոյն քանի մ'աստիճան կը խոնարհի:

Այլ ամենէն ազդեցիկն բուն խի խաւարման երեւոյթն է: Որչափ որ ամբողջականն աւել՝ արեւուն եւ լուսնին շուրջը լուսաւոր պատկ կ'երեւի, որուն փոփոխական ձեւին վրայ երբեմն մեծացոյցա՞ծ ժայթիւր կը տեսնուին: Լուսնին սեւ սկաւառակի նման կը ծածկէ մէջտեղն: Պատկին վրայ վարդապոյն բոցէ լեզուներ կը դիտուին: Լուսացոյցա՞ք են, արեւու ծնունդք:

Յաջորդելիքն հատկապէս համար քանի մը կարեւոր բացատրութիւններ տանք:

Պարզ աչօք կամ հեռադիտիւ տեսնուած արեւն՝ սկաւառակին լուսաւոր երեւն է, լուսապունդ կաշուածն: Եթէ արեւուն սկաւառակն ենթադրենք հարթ մակարդակի մը վրայ ձգուած՝ կեդրոնէն դէպ 'ի պատեան զիմելով կը տեսնեմք առաջին չըջնաակ մը՝ որ լուսաղունդն է, եւ երկրորդն՝ որ սովորական ասեւն չտեսնա՞իր՝ չիկաղունդն է:

Շիկաղունդին մէջ ջրածինն առատ է, լուսացոյցա՞ք՝ կաղային նիւթերու չիկաղնդէն դէպ 'ի զուրս վտարմունք են: Առաջին երկու չըջնաակներէ զուրս կայ երրորդ մը՝ աւելի մեծ՝ այդ է պատկն: Շիկաղունդն եւ պատկն միայն խաւարման տեսն տեսանելի են:

Արեւու խաւարման մեծ տեսարանն ժողովրդոց երեւակայութիւնն միշտ զրգած է, եւ աստղաբաշխից հետաքրքրութիւնն մեծապէս յաւաճ:

Այլ շատ ժամանակ չէ որ հատկեւա՞մ է՝ թէ այսպիսի պարագայից մէջ լուսնին շուրջն երեւցող լուսաւոր երեւոյթներու պատճառ արեւակն է, առ այս յիշենք 1885 ի Պ. Delaunay ի կաճառորդի հրատարակած աստղաբաշխական գրքին 438 էջն. «Յուլիոս 8՝ 1842ի արեւու բոլորական խաւարման ատեն» որ Գաղղիոյ հարաւսկողմին տեսանելի էր, մինչդեռ աստղաբաշխք կաղմուպատրաստ կ'ուղէին հասկնալ՝ թէ երեւնալիք լուսաւոր պատկն արեւուն թէ լուսնին կը վերաբերի, տնայնիկալ երեւոյթ մը իրենց ունի գրաւեց: Լուսնին շուրջն վարդապոյն զարեւանդ-

ներս ցցուած էին: Չանազան աստղաբաշխը այլ եւ այլ կէտերու վրայ տեսան այդ դարեւանդքն: Ի՞նչ է պատճառն: Տեսակ տեսակ բացատրութիւններ տուին, այլ հաստատ բան մը չգիտցուիր: Եթէ արեւուն լեռներուն երեւոյթն է՝ անհուն բարձրութիւն ըսել է:

Այդ դարեւանդք երկար ատենէ 'ի վեր պարզ աչքով իսկ տեսնուած էին: Այլ այն ատենուան աստղաբաշխը իբր աչքի խաբիանք անտեսած էին: Շուէտի մէջ 1815ին եւ Սպանիոյ մէջ 1860ին դիտուած արեւու բոլորական խաւարմունք յայտնեցին՝ որ այդ դարեւանդք արեւուն երեսը չուրջանակի պատօղ կաղային զանգուածին հոսանք կն:

Աստղաբաշխական տարեկրաց մէջ 1868ի խաւարումն դարագլուխ կը համարուի: Վասն զի այս առաջին անգամ լուսադիտակն իր կարողութիւնը յայտնեց հանդիսաւոյս:

Նեւտոնն՝ պարզ հատուածակողմ ապակեոյ մէջէն տեսաւ որ արեւուն լուսաւոր ճառագայթները թափանցելով արեւապատկերը կ'երկարէր եւ ուրիշ գոյն կ'առնէր: Միւնիխի Նշանաւոր աստագէտն Fraunhofer 1815ին համալուար փորձերն կատարելով արեւու լուսապատկերին ատիճաններն գտաւ եւ 354 դիրքով քարտէս մը դժեղով՝ 7 զլիաւորներն այբուբենի առաջին դրերովն նշանակեց: Այսպէս մէկ հարուածով նոր դիտութեան ճաժրայ բացաւ, օժտեց զմարդ այնպիսի անծանօթ յաջողութեամբ մը՝ որ բնադիտական եւ տարրաբանական ու աստղաբաշխական շատ գաղտնիք բաց զբքի մը պէս պարզուեցան ընթերցողին առջեւ:

Այս թուականէս 'ի վեր՝ այսինքն ութսուն տարիէ հետէ մեծաքայլ կ'ընթանայ այս: զիտութեան ճիւղերուն մէջ իր անհրաժեշտ դասն ունի, նորանոր տեսութեանց եւ անոյս յաջողութեանց պատճառ: Արեւուն եւ հեռաւոր աստղերուն տարբաբանական քննութիւնն յաջողած է կատարել: աստեղաց տեղափոխութիւնքն ճանչնալու միջոցնիր յայտնած է, տեսական ճառագայթի եւ անոր երազութեան զիբքն ու չափն հաշուելով:

Դառնալով 1868ի խաւարման՝ լուսադիտակն յայտնեց՝ որ այդ դարեւանդք կաղային զանգուածի ծնունդ էին: Նոր քայլ մ'էր այս: Յայտնաւոյս պիտի հարցունէին՝ թէ ինչ էր այդ կաղերուն կաղմածոյ բնութիւնն: Այս երկրորդ հարցման պատասխանն ալ լուսադիտակն տուաւ, այդ դահածայից հիմնական նիւթն ջրածինն էր:

Ահա թէ ինչպէս այդ անգլիկութիւնքն իրցին քաղել. ըսինք թէ արեւուն լուսադատներն բայց 'ի ծանօթ զոյներէն՝ յատուկ երեւոյթ մ'ալ ունի, այսինքն թէ որոշեալ կարգաւ յատուկ դժեր կը տողեն այդ պատկերն: Երբ ուղղակի լոյսն արեւէն կամ անդրադարձութեամբ հասնի՝ այդ կարգը հաստատուն է ու անփոփոխ: Իսկ երբ լուսոյ աղբիւրն փոխուի՝ կազի՝ նիւթի՝ կամ հալածոյ մետաղի՝ կը փոխուի գծերուն կարգն ալ:

Այս երկրորդ լուսոյ աղբիւրներէ ծնած լուսադատներն արեւու տուածէն կը տարբերի այդ գծերուն կարգան ու բաշտմութեամբ: Եւ բուն իսկ կարեւորն այդ է՝ որ մի եւ նոյն լուսոյ պատկերն միշտ անփոփոխ նոյն կարգն ու թիւն կուտայ գծերուն:

Նշմադրենք հիմակ թէ երկու գանազան աղբիւրներէ ընծղ լուսադատներն իրարու վրայ քննենք, եթէ գծերուն մի մասն իրարու նմանի՝ կ'ըսենք՝ թէ երկուքին մէջ ալ տարրաբանական նոյն տարրերէն կը գտնուին:

Եւ եթէ որոշեալ տարրի մը լուսադատներն իբր համեմատութեան հիմն գնենք՝ բացարձակ հաստատութեամբ կրնանք մնացեալներու մէջ նոյն տարրին գտնուիլն կամ ոչ՝ հաստատել:

(Շարայարէյի)

ԿՈՄԻՏԱՍ Ա. ՈՍԿԵԱՆ

ԱՌՁԵՌՆ

ԲԱՌԱԳԻՐՔ

ՀԱՅԵՐԷՆ-ԳԱՂՂԻԵՐԷՆ

Նոր տպագրութիւն (երկրորդ)

Ուղղեալ եւ յաւելեալ

աւելի քան 50000 բառ, ոճ եւ այլն,

Սոյն օգտակար գործ՝ կը բովանդակէ հայերենի ընթացիկ քոլոր բառերէն զառ՝ գիտական եւ արուեստական բազմաթիւ բառեր, ոճեր եւ ասացուածներ, իրենց զաղղ. թարգմանութեամբն: Բառից զանազան առումները բացատրուած են բազմաթիւ օրինակօք:

Գործոյն վերջն աւելցուած է զաղղ. լեզուի անկանոն եւ սլակասաւոր բայից սլարղ ժամանակներու ցանկն՝ հանդերձ պիտանի եւ կարեւոր ծանօթութեամբ: Էջ իւր 1000, ընտիր թուղթ, մաքուր տպագրութիւն:

Դին	{	զօրաւոր քառօդոց զահեկան	25
		լաթակաղձ	27
		կիսակաշի	32

Կեդրոնատեղին է Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ վաճառատուն, թիւ 27, Ֆիննանձըլար, Կ. Պօլիս: Կը գտնուի Պ. ՊԱԼԵՆՅԻ եւ քոլոր հայ գրավաճառաց քով, ինչպէս նաեւ Բերա, Մեծ փողոց, ՎԱՅՍԻ եւ ՔԱՅԼԻ գրավաճառանոցները, եւ Ղալաթիա Մամուտիկ ձառտեսի, թիւ 42, ՌՕՄԱՆ եւ ԸՆԿ. թղթա-վաճառանոցն:

ՊԱՏԿԵՐ տասն է հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի:

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դանեկան:
Գաւառաց եւ օտար երկիրներու համար
քորատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Խորաքանցիշր քիշ 2 դանեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա ,Եւշիլ փողոց
Թիւ 1 , ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ քերթին
վերաբերեալ այլ ամենան խնդրոց համար :

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N ° 1